

Олександра Богданівна ВАСИЛЬЧИШИН

кандидат економічних наук,
доцент,
докторант кафедри податків і фіскальної політики,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: volexandra@gmail.com

**КОНЦЕНТРАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ
БЕЗПЕКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

Васильчишин, О. Б. Концентрація банківської діяльності та її вплив на фінансову безпеку банківської системи України [Текст] / Олександра Богданівна Васильчишин // Український журнал прикладної економіки. – 2017. – Том 2. – Випуск 1. – С. 28-40. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. У статті розглянуто основні показники та причини концентрації банківської діяльності в Україні, а також окреслено напрямки негативного впливу концентрації активів, пасивів та статутного капіталу на фінансову безпеку банківської системи і обґрунтовано шляхи мінімізації такого впливу.

Мета. Метою статті є комплексний аналіз концентрації банківської діяльності в Україні для визначення її впливу на рівень фінансової безпеки вітчизняної банківської системи та розробки рекомендацій щодо мінімізації негативного впливу концентрації банківської діяльності певних груп банків, в тому числі і з іноземним капіталом, на розвиток банківської системи та економіки загалом.

Методи. Використано емпіричний підхід до дослідження теоретичних аспектів вивчення концентрації та конкуренції в банківській діяльності, застосовано статистичні та методи коефіцієнтів для розрахунку показників концентрації та їх впливу на фінансову безпеку банківської системи, а також методи узагальнення та систематизації для формулювання рекомендацій щодо мінімізації негативного впливу концентрації банківської діяльності на фінансову безпеку банківської системи України.

Результати. На основі розрахунку коефіцієнтів концентрації для трьох та десяти найбільших банків, індексу Херфіндала-Хіршмана та індексу Лінда виявлено суттєві загрози надмірної концентрації, олігополізації та монополізації банківської діяльності для фінансової безпеки банківської системи України, які полягають у зниженні рівня конкуренції та концентрації майже 40 % статутного капіталу у власності банків з російським капіталом, що в умовах війни виступає одним із її гібридних інструментів. Запропоновано комплекс заходів щодо зниження концентрації банківської діяльності, підвищення рівня конкуренції, оптимізації діяльності державних банків, а також зменшення присутності банків з державним російським капіталом у вітчизняній банківській системі.

Ключові слова: фінансова безпека; концентрація; олігополізація; банк; банківська діяльність; активи; пасиви; статутний капітал.

CONCENTRATION OF BANKING ACTIVITY AND ITS IMPACT ON FINANCIAL SECURITY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Abstract

Introduction. In the article the basic indicators and reasons for the concentration of banking activities in Ukraine are determined. The areas of the negative impact of concentration of assets, liabilities and share capital to the financial security of the banking system are outlined. The reasonable ways to minimize this impact are grounded.

Purpose. The aim of the article is to carry out a comprehensive analysis of the concentration of banking activities in Ukraine in order to determine its impact on the level of financial safety of the banking system and to make recommendations to minimize the negative influence of the concentration of banking activities of certain groups of banks, including foreign capital, the development of the banking system and economy as a whole.

Methods. The empirical approach to define the theoretical aspects of the study of concentration and competition in banking is used in the research. The statistics methods and the methods of coefficients for the calculation of the concentration and their impact on the safety of the banking system, as well as methods of generalization and systematization of formulating recommendations to minimize the impact of the concentration of banking activities. Financial security of the banking system of Ukraine are applied.

Results. On the basis of calculating the concentration factor for three and ten largest banks and of Herfindahl-Hirschman Index and the Lind Index the significant threat of excessive concentration, oligopolization and monopolization of the banking business for the financial security of the banking system of Ukraine are revealed. Their aim is to reduce competition and concentration of about 40% of the share capital which is owned by banks with Russian capital. In conditions of war it becomes one of its hybrid instruments. It has been determined a range of measures to reduce the concentration of banking activity, to increase the competition, to optimize the activity of state-owned banks and to reduce the presence of Russian banks with state capital in the domestic banking system.

Keywords: financial security; concentration; oligopolization; bank; banking; assets; liabilities; share capital.

JEL classification: E50, H56

Вступ

Кризові явища в банківській системі України, які пов'язані із різними ендогенними та екзогенними чинниками, досить негативно відображаються на розвитку національної економіки через звуження фінансової підтримки підприємств, зниження доступності і якості банківських послуг. Однак найбільш згубний вплив на розвиток національної банківської системи та економіки має проведення політики «очищення» банківської системи, що призводить до зростання концентрації банківської діяльності особливо російськими банками, а це підриває фінансову безпеку

банківської системи та держави загалом. Тому в умовах занепаду економіки України, існування військово-політичної загрози досить актуальним питанням є дослідження причин та наслідків концентрації банківської діяльності для розвитку конкуренції в банківському секторі, забезпечення діяльності підприємств, фінансової безпеки вітчизняної банківської системи і розвитку національної економіки зокрема.

В економічній літературі проблеми концентрації банківської діяльності тісно пов'язані із дослідженням конкуренції в банківському секторі, оскільки надмірна концентрація банківських активів і пасивів у певній групі банків призводить до олігополізації та монополізації ринку банківських послуг, що призводить до підвищення їх вартості та зниження доступності. Окрім цього, монополізація ринку банківськими групами з іноземним капіталом підвищує залежність економіки країни від кон'юнктури ринків країн-донорів, а також посилює економічний та політичний вплив іноземних країн на розвиток національної економіки. Серед найбільш відомих підходів до вивчення концентрації банківської діяльності із усіма наслідками для економічних суб'єктів варто виокремити моделі Бреснахана-Лау, Панзара-Росса, Барроса і Модесто.

Не заглиблюючись у математичні розрахунки, коротко розглянемо суть зазначених моделей. Так *модель Бреснахана-Лау* була розроблена для оцінки ситуації кількісної олігополії. Проте стосовно до банківського сектору також досліджується ця модель для цінової олігополії [1]. На практиці вона є моделлю короткострокової рівноваги, яка дозволяє оцінити ринкову владу пересічного (середнього за величиною активів) банку на основі структурних моделей попиту і пропозиції.

Модель Панзара-Росса, на відміну від моделі Бреснахана-Лау, є моделлю довгострокової рівноваги, яка дозволяє оцінити суму еластичностей приведеної форми рівняння (reduced form equation) як відношення загальної виручки до цін, ресурсів капіталу та праці банку. Авторами моделі запропонований спеціальний показник H statistic, який варіюється в межах від $-\infty$ до 1, значення показника, яке рівне 1, свідчить про досконалу конкуренцію, а значення показника, рівне нулю або від'ємному значенню, свідчить про наявність монополії або корпоративної олігополії [2].

Модель Барроса і Модеста спочатку розроблялася для дослідження банківського сектору. Вона ґрунтується на аналізі продукції банку, вивченні функції попиту, що дозволить відповісти на питання про монополізацію галузі. Ця модель передбачає, що один споживач може користуватися послугами кількох різних банків, при цьому корисність, одержувана від однієї і тієї ж послуги, може варіюватися залежно від того, який банк цю послугу надав. Функції попиту на послуги кожного банку має параметр, який відображає рівень взаємозамінності банків для споживача. Ця функція відома банку, і він використовує її при ціноутворенні. У підсумку можна отримати рівняння залежності цін на послуги від різних додаткових чинників, завдяки яким можна оцінити вищевказаний параметр взаємозамінності банків [3].

Варто сказати про високий рівень запропонованих моделей, однак водночас вони є досить громіздкими з точки зору математичних розрахунків та передбачають наявність виконання певних умов, а саме – встановлення короткострокової чи довгострокової рівноваги на ринку банківських послуг. Окрім цього, необхідним є наявність і доступність широкої інформації про діяльність банку та запити споживачів, а також інформації про фактори, які дозволяють визначити параметр взаємозамінності банків. Зважаючи на необхідність забезпечення дотримання зазначених умов, а також враховуючи виведення з ринку великої кількості банків, зазначені моделі не будуть ефективними, а тому з метою визначення рівня концентрації банківської діяльності та її монополізації, на наш погляд, доцільно використати більш прості методики.

Мета статті

Мета статті – комплексний аналіз концентрації банківської діяльності в Україні з метою визначення її впливу на рівень фінансової безпеки вітчизняної банківської системи та розробки рекомендацій щодо мінімізації негативного впливу концентрації банківської діяльності певних груп банків, в тому числі і з іноземним капіталом, на розвиток банківської системи та економіки загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження

Унаслідок певної сукупності причин, зумовлених недостатньою ефективністю банківського нагляду, монетарної політики, військової агресії та політичної нестабільності, динамічний розвиток банківської системи України був перерваний найглибшою за роки незалежності кризою, яка характеризувалася зменшенням кількості комерційних банків, значним відтоком коштів вкладників, колосальними збитками та зміною структури ринку банківських послуг (табл. 1).

Таблиця 1. Деякі показники банківської системи України

№ п/п	Назва показника	01.01.2012 р.	01.01.2013 р.	01.01.2014 р.	01.01.2015 р.	01.01.2016 р.	01.01.2017 р.
1.	Кількість діючих банків	176	176	180	163	117	96
2.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	41,9	39,5	34,0	32,5	43,3	48,8
3.	Активи банків	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 316 852	1 254 385	1 256 299
4.	Кредити надані	825 320	815 327	911 402	1 006 358	965 093	1 005 923
5.	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	9,6	8,9	7,7	13,5	22,1	21
6.	Кошти фізичних осіб	306 205	364 003	433 726	416 371	389 060	437 152
7.	Регулятивний капітал	178 454	178 909	204 976	188 949	130 974	109 654
8.	Результат діяльності	-7 708	4 899	1 436	-52 966	-66 600	-158 482
9.	Рентабельність активів, %	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,46	-12,60
10.	Рентабельність капіталу, %	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-51,91	-116,74

* Складено автором за даними НБУ [4]

Наслідками зменшення кількості банків (серед яких були і банки з групи «найбільші») практично наполовину було зниження темпів економічного зростання у зв'язку із звуженням фінансової підтримки суб'єктів бізнесу, зростання недовіри до банківської системи та посилення кумулятивного ефекту кризи, концентрація банківського капіталу в певних груп банків, що негативно впливає на рівень фінансової безпеки банківської системи України загалом.

В економічній літературі при розгляді конкуренції та концентрації банківської діяльності виокремлюють декілька видів концентрації, зокрема таких, як концентрація капіталу, концентрація активів, концентрація депозитів, концентрація кредитів тощо.

Аналізуючи лінгвістичний аспект поняття «концентрація», можна звернутися до тлумачного словника С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової, в якому термін «концентрувати» означає – «збирати, зосереджувати, накопичувати в будь-якому місці» [5, с. 344].

Відповідно до цього, в частині аналізу структури ринку банківських послуг чи банківської діяльності взагалі доцільно виділяти поняття «концентрація банківської діяльності» як зосередження значної частки власності та банківських операцій у певних банках чи групах банків, що складають основу банківської системи країни. Зосередження частки власності відображає показник концентрації банківського капіталу, який за своєю природою є власністю акціонерів банків (приватних або державних) та відображає концентрацію власності в банківській системі, яка може належати державі, приватним бізнесменам країни походження або іноземним власникам, які також можуть бути приватними або державними. Розподіл сконцентрованої власності в банківській системі між певними групами банків, які належать іноземним державам відображає загрози не лише для фінансової безпеки банківської системи, а й для економічної безпеки держави загалом. Однак, окрім цього, варто наголосити і на тому аспекті, що концентрація банківського капіталу в межах певної групи бізнесменів (олігархів) може мати не менший вплив на фінансову безпеку банківської системи, аніж концентрація капіталу в банках іноземних держав. У цьому контексті справедливе визначення поняття «концентрація банків» наведено у словнику А. Азріліяна, яке трактується як «зосередження кредитних ресурсів та операцій у великих та найбільших банках з метою забезпечення зростання фінансового капіталу і збагачення фінансової олігархії» [6, с. 271].

Що ж стосується операційної складової концентрації банківської діяльності, то, на наш погляд, варто виокремити три основні показники: концентрацію активів, концентрацію кредитів та концентрацію депозитів, адже зосередження операцій з цими фінансовими ресурсами у певної групи банків може мати вирішальний вплив на функціонування всього ринку банківських послуг, а відповідно – і на тенденції економічного розвитку.

Враховуючи сьогодишню ситуацію в банківському секторі, яка характеризується відсутністю короткострокової та довгострокової рівноваги і навіть відсутністю передумов для утвердження будь-якої рівноваги, з метою аналізу рівня концентрації банківської діяльності використаємо наступні показники: коефіцієнт концентрації (CR), індекс Герфіндала-Хіршмана (HHI), індекс Лінда (L).

Коефіцієнт концентрації (CR) є одним із найвідоміших і найпростіших у частині математичних дій коефіцієнтом визначення рівня концентрації банківської діяльності. Цей коефіцієнт розраховується як сума ринкових часток, охоплених трьома (в інших варіантах розрахунків – чотирма, п'ятьма і т. д.) найбільшими банками. Значення коефіцієнта наводяться у відсотках. Оцінити ступінь ринкової концентрації на основі значення CR дозволяє шкала граничних значень. Зокрема, для коефіцієнта CR3 як граничні приймаються значення 45 і 70 %. Ринки зі значенням CR3 менше 45 % є низькоконцентрованими, від 40 до 70 % – середньоконцентрованими, більше 70 % – висококонцентрованими [7, с. 44]. Розрахуємо значення коефіцієнтів CR3 та CR10 для банківської системи України за капіталом, активами, кредитами та депозитами (рис. 1).

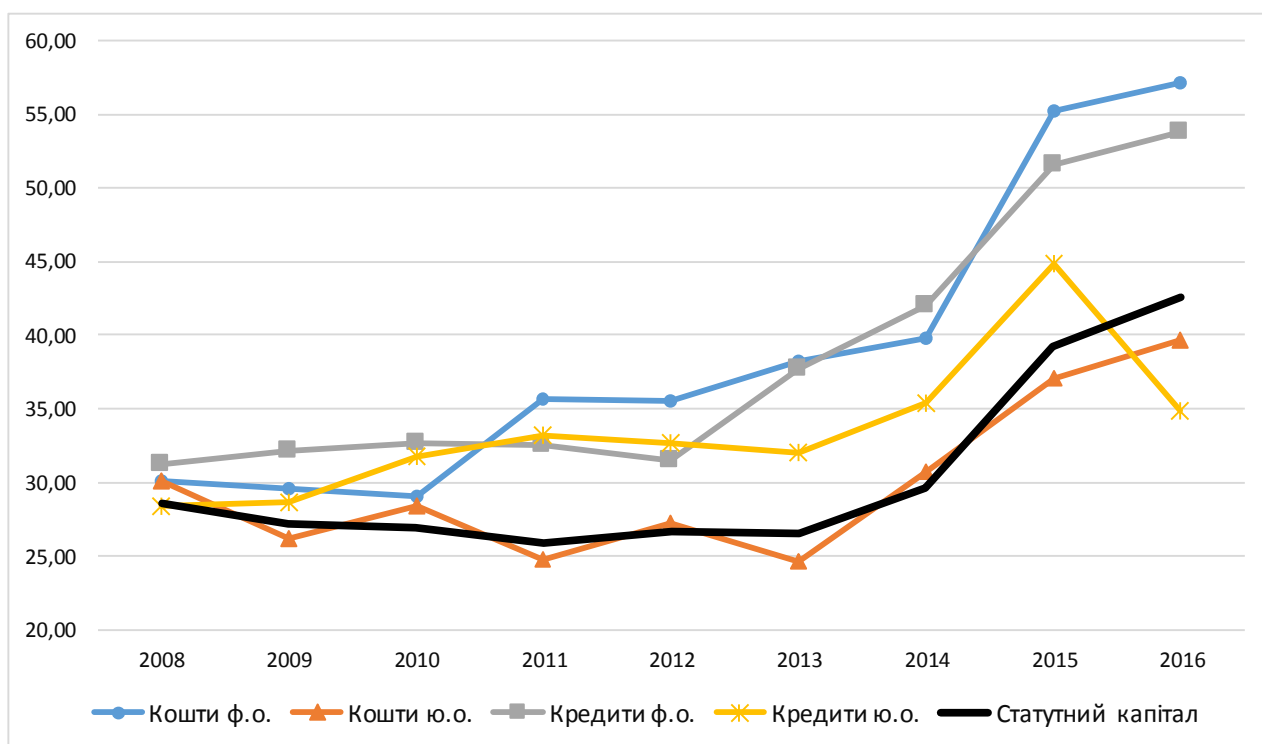

Рис. 1. Значення коефіцієнта концентрації (CR3) за активами, пасивами та капіталом українських банків

**Розраховано автором за даними НБУ [4]*

Рисунок 1 показує загострення проблем у банківській системі України в період кризи, що пов'язано із надмірною концентрацією депозитів та кредитів фізичних осіб у трьох найбільших банках країни, які внаслідок націоналізації «Приватбанку» в кінці 2016 року всі є державними. При цьому слід зазначити, що «Приватбанк» сконцентрував в себе 35 % кредитів та депозитів фізичних осіб, що у випадку банкрутства обернулося б серйозними втратами для фізичних осіб, а головне – значно знизило б і без того низьку довіру до банківської системи України. Надмірна концентрація депозитів і кредитів фізичних осіб у трьох державних банках може мати й негативний вплив на фінансову безпеку банківської системи, оскільки державні банки мають вищий рівень довіри, зумовлений наявністю повної державної гарантії вкладів фізичних осіб, що, з одного боку, призводить до «втечі» депозитів з менших банків до державних, а з іншого – державні банки своїми рішеннями впливають на становлення ціни на банківські ресурси, яка може бути значно нижчою за середньоринкову. У такому разі інші банки змушені будуть знижувати ставки за депозитами, що зменшуватиме їх привабливість серед населення, адже менший за розмірами банк в умовах кризи сприймається як менш надійний та успішний на відміну від державних. Така ситуація вимагатиме підвищення відсоткових ставок за депозитами пересічними банками, що автоматично знизить їх рентабельність та прибутковість, а через вплив кризи підвищить ймовірність банкрутств. Тому необхідною є активізація роботи антимонопольного комітету в частині обмеження концентрації депозитів та кредитів фізичних осіб.

Що ж стосується коефіцієнта концентрації для десяти банків, то в цьому випадку також зафіксовані суттєві загрози фінансовій безпеці банківської системи, адже більше 80 % депозитів та кредитів фізичних осіб, більше 75 % депозитів юридичних осіб

сконцентровано у десяти найбільших банках країни, причому концентрація зросла в умовах кризи, внаслідок зниження рівня конкуренції в банківській системі (рис. 2).

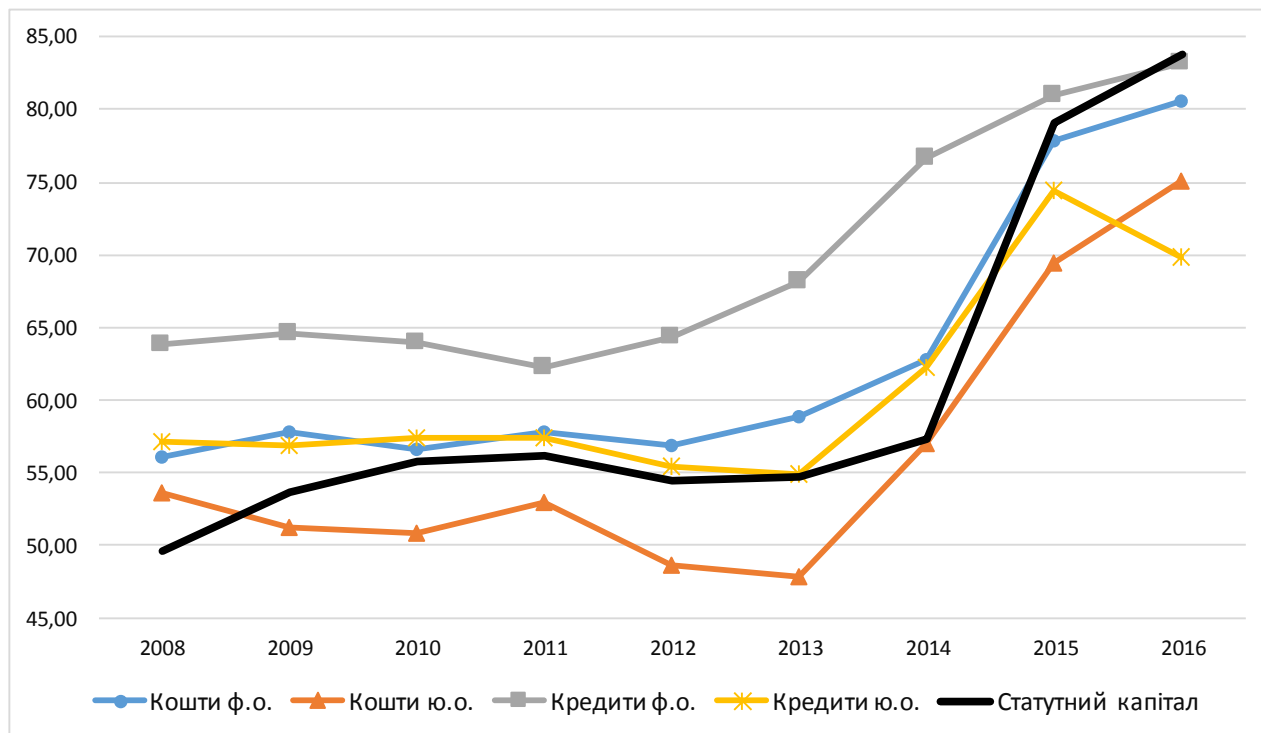

Рис. 2. Значення коефіцієнта концентрації (CR10) за активами, пасивами та капіталом українських банків

**Розраховано автором за даними НБУ [4]*

Надзвичайно високий рівень концентрації коштів фізичних та юридичних осіб у десяти найбільших банках, незважаючи на, порівняно з іншими ринками, велике число фірм (банків), знижує рівень конкуренції в банківській системі та створює суттєві загрози як для вкладників, банківської системи та економіки загалом у випадку банкрутства або виходу з ринку будь-якого з десяти найбільших банків. У такому випадку значно вищою є ймовірність «ефекту доміно» із усіма наслідками для банківської системи. Варто також звернути увагу на коефіцієнт концентрації кредитів юридичних осіб, значення якого знизилося в період кризи, що свідчить не про збільшення кількості банків, які кредитують підприємства, а про зниження можливостей банків надавати кредити внаслідок неефективної відсоткової політики Національного банку України.

Однак у разі більший вплив на фінансову безпеку банківської системи має концентрація 83 % статутного капіталу у десяти найбільших банках, п'ять з яких є банками Російської Федерації. Якщо врахувати капітал викупленого «Альфа-банком» «Укрсоцбанку» та інших двох банків з російським капіталом, які не входять в десятку найбільших банків за розміром статутного капіталу, то сукупна частка статутного капіталу банківської системи України, яка перебуває у власності російських державних та приватних банків, становить 39 % (рис. 3), що в умовах агресії є великою загрозою для держави загалом.

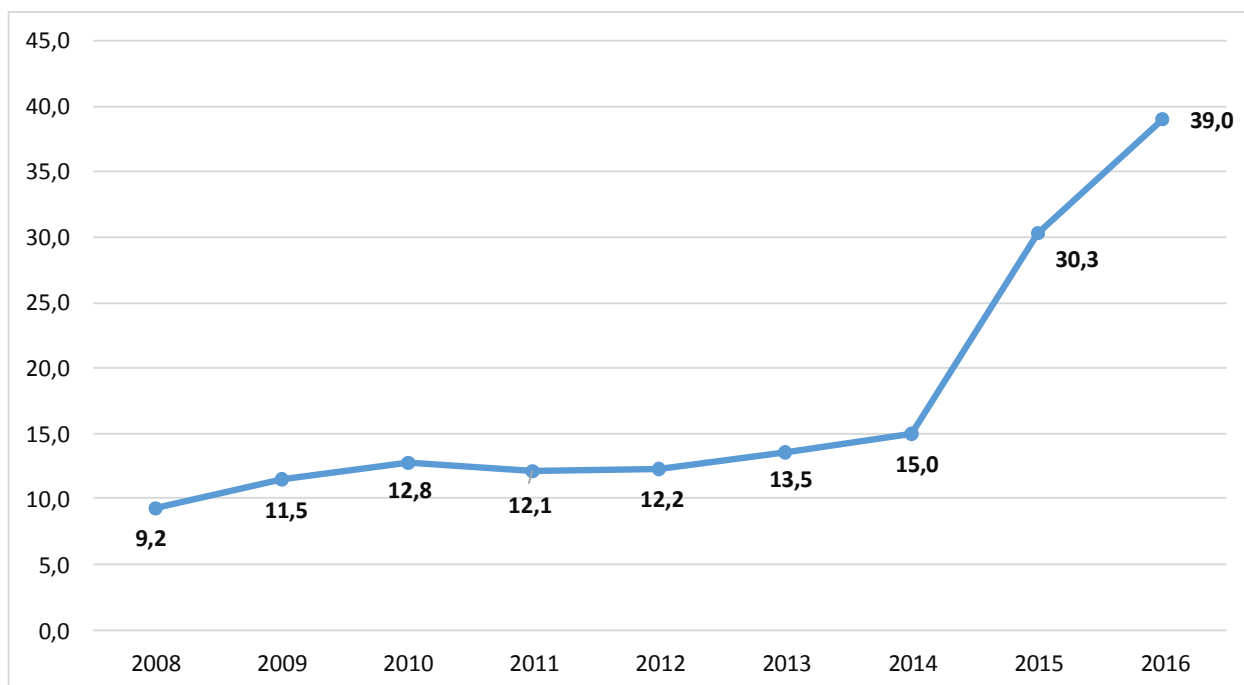

Рис. 3. Частка банків з російським капіталом у статутному капіталі банківської системи України у 2008-2016 роках

**Розраховано автором за даними НБУ [4]*

Концентрація капіталу, активів та пасивів банківської системи України у банках з російським капіталом створює загрози для:

- безперерйного обслуговування банків, фізичних та юридичних осіб;
- стабільності національної валюти через спекуляції на валютному ринку;
- стабільності та цілісності банківської системи у випадку миттєвого виходу російських банків з ринку, що в умовах агресії може бути цілком реальним явищем та одним із інструментів гібридної війни.

З огляду на загрози участі російського капіталу в банківській системі України виникає необхідність зміни її стратегії розвитку в напрямку зниження частки російського капіталу до мінімуму та виведення з ринку банків з державним російським капіталом.

Враховуючи те, що Президентом України та Радою національної безпеки і оборони України було введено санкції проти російських банків з державним капіталом, надзвичайної ваги набуває ефективність банківського нагляду за процедурою продажу російських банків іноземним інвесторам. У цьому аспекті особливу увагу потрібно звернути на дослідження походження, репутації, корпоративних та особистісних зв'язків кінцевих бенефіціарів інвесторів, які придбавають контрольні пакети акцій державних російських банків.

Аналізуючи походження основного акціонера латвійського «Norvik Banka» громадянина Великобританії Григорія Гусельникова, який разом із приватною білоруською компанією, акціонером якої також є громадянин Великобританії Саїд Гуцерієв, планують придбати 100 % акцій «Сбербанк Україна», можна зробити висновок про їх корпоративні та особистісні зв'язки із Російською Федерацією. Так, за даними багатьох вітчизняних [8] та зарубіжних ЗМІ [9], Григорій Гусельников раніше очолював російський «БІН банк», а Саїд Гуцерієв є сином Михайла Гуцерієва, який є

власником групи «БІН» та нафтової компанії «РосНефть», де основним акціонером є компанія із стопроцентним державним капіталом – «РОСНАФТОГАЗ» [10]. Звідси можна зробити висновок, що Департамент банківського нагляду Національного банку України не володіє кваліфікованими працівниками або не зацікавлений у ефективному аналізі походження, корпоративних та особистісних зв'язків кінцевих бенефіціарів інвесторів, які придбавають банки з російським капіталом. Факт продажу 100 % акцій «Сбербанк Україна» в описаний вище спосіб жодним чином не знизив рівня загроз ні для фінансової безпеки банківської системи України, ні для безпеки країни загалом.

Одним із достатньо інформативних показників, що дозволяє оцінити рівень концентрації банківської діяльності та конкуренції на ринку банківських послуг, є індекс Херфіндаля-Хіршмана.

Індекс Херфіндаля-Хіршмана змінюється в межах від 0 (при ідеальній досконалій конкуренції, коли на ринку нескінченно багато продавців, кожен з яких контролює малу частку ринку) до 1 (коли на ринку діє монополіст). Якщо порахувати ринкові частки у відсотках, то індекс буде набувати значення від 0 до 10 000. Що більше значення індексу, то вища концентрація продавців на ринку [11]. Розрахуємо значення зазначеного показника для вітчизняної банківської системи (рис. 4).

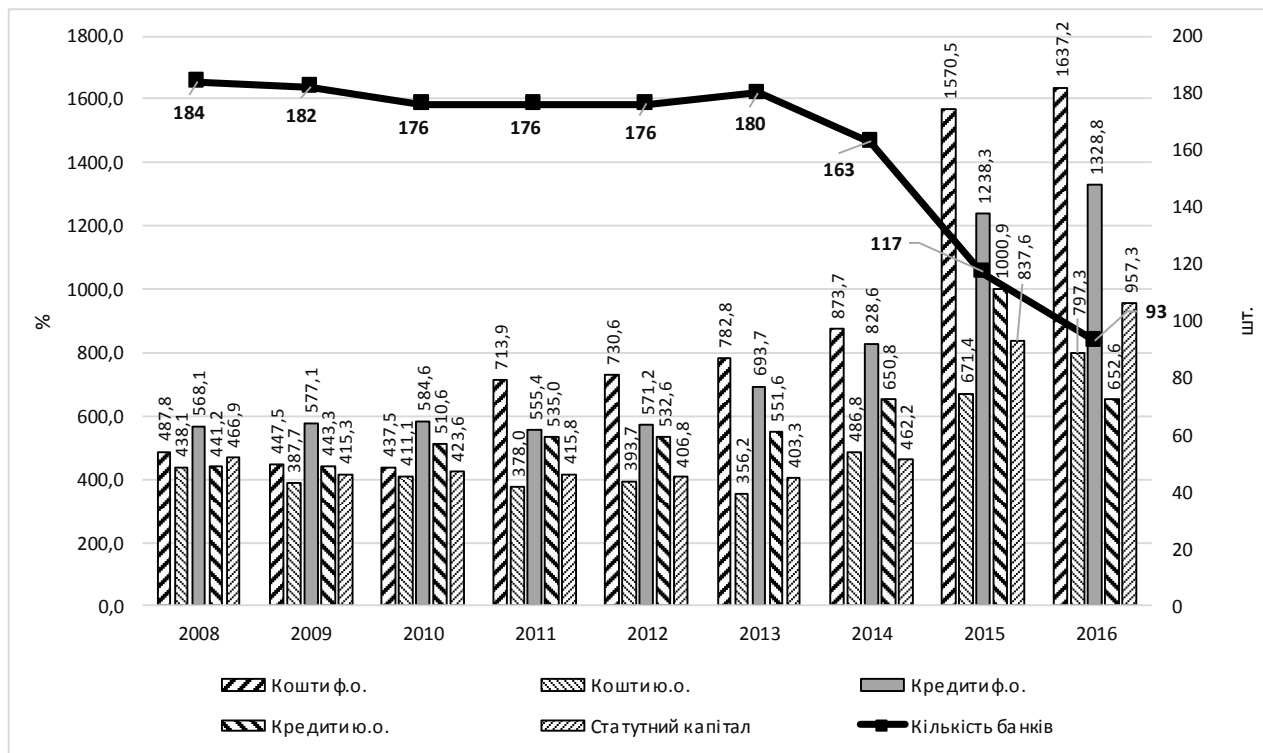

Рис. 4. Розрахункове значення індекса Херфіндаля-Хіршмана за активами і пасивами банківської системи України у 2008-2016 роках

Рисунок свідчить про достатньо суттєве зростання індекса Херфіндаля-Хіршмана за депозитами та кредитами фізичних осіб, що підтверджує дані коефіцієнтів концентрації. Достатньо високим є значення коефіцієнта й для статутного капіталу банківської системи України, що свідчить про збільшення частки держави шляхом націоналізації «Приватбанку» та докапіталізації «Ощадбанку» та «Укресімбанку». Надмірне збільшення частки держави (>35 %) у статутному капіталі банківської системи не завжди матиме позитивний вплив на її фінансову безпеку, фінансову стійкість та ефективність діяльності, адже збільшення капіталізації на перших етапах кризи не завжди супроводжується організацією ефективного управління державними

банками в майбутньому. Так, наприклад, держава може використовувати державні банки для фінансування дефіциту бюджету (через викупу ОВДП за заниженими ставками) чи дефіциту бюджету державних компаній (НАК «Нафтогаз України»), присутніми можуть бути і елементи корупції при розгляді кредитних заявок, що в підсумку може призвести до збитковості банківської системи загалом, а це сприятиме зниженню рейтингових оцінок міжнародних рейтингових агентств. Зниження кредитних рейтингів державних банків та збільшення частки держави у статутному капіталі банківської системи впливатиме на довіру до банківської системи як з боку іноземних інвесторів, так і внутрішніх інвесторів.

Окрім коефіцієнтів концентрації та індексу Херфіндаля-Хіршмана, в економічній літературі для оцінки конкуренції використовують індекс Лінда [12], який дає змогу визначити наявність монополістичної та олігополістичної конкуренції на ринку.

Таблиця 2. Розрахункове значення індексу Лінда за активами та пасивами банківської системи України

Коефіцієнт Лінда	2009 р.					2013 р.					2016 р.				
	Кошти ф.о.	Кошти ю.о.	Кредити ф.о.	Кредити ю.о.	Статутний капітал	Кошти ф.о.	Кошти ю.о.	Кредити ф.о.	Кредити ю.о.	Статутний капітал	Кошти ф.о.	Кошти ю.о.	Кредити ф.о.	Кредити ю.о.	Статутний капітал
L2	0,57	0,74	0,56	0,58	0,50	1,49	0,52	0,61	1,21	0,50	1,09	0,63	0,53	0,54	0,62
L3	0,40	0,49	0,40	0,43	0,43	1,03	0,61	0,57	0,77	0,34	1,29	0,62	0,92	0,47	0,44
L4	0,27	0,23	0,22	0,26	0,22	0,44	0,26	0,25	0,35	0,23	0,45	0,26	0,29	0,23	0,22
L5	0,18	0,18	0,15	0,17	0,15	0,29	0,17	0,17	0,23	0,17	0,31	0,17	0,19	0,16	0,14
L6	0,12	0,13	0,11	0,12	0,11	0,21	0,12	0,13	0,17	0,12	0,23	0,12	0,14	0,12	0,12
L7	0,09	0,09	0,10	0,09	0,08	0,16	0,09	0,10	0,13	0,10	0,17	0,10	0,11	0,09	0,09
L8	0,07	0,07	0,08	0,07	0,06	0,13	0,07	0,08	0,10	0,08	0,14	0,08	0,09	0,07	0,07
L9	0,06	0,06	0,06	0,06	0,05	0,11	0,06	0,06	0,08	0,06	0,12	0,06	0,07	0,06	0,06
L10	0,05	0,05	0,05	0,05	0,04	0,09	0,05	0,05	0,07	0,06	0,10	0,05	0,06	0,05	0,05

У таблиці наведено значення індексу Лінда за пасивами та активами банківської системи України за трьома періодами:

- період кризи 2009 року;
- передкризовий період 2013 року;
- період кризи 2016 року.

Така градація періодів дослідження зумовлена необхідністю проведення порівняльного аналізу зміни конкуренції на ринку банківських послуг залежно від економічної кон'юнктури та характеру управлінських рішень.

Як бачимо з таблиці 2, за результатами кризи 2008-2009 років у банківській системі зберігся високий рівень конкуренції, що було зумовлено уникненням масових банкрутств банків (збанкрутувало тільки три банки), а також було вжито заходи щодо оперативного підтримання ліквідності банків шляхом надання середньострокових кредитів рефінансування. Водночас дещо зросло значення індексу Лінда за депозитами фізичних осіб, що зумовлено цілком об'єктивними причинами, зокрема зниженням довіри до малих банків.

Поступово зростає рівень олігополізації корпоративного сегмента ринку депозитів, що було зумовлено накопиченням вкладів підприємств в іноземній валюті,

пожвавлення економіки (що зумовило збільшення оборотних коштів підприємств), створенням привабливих умов для підприємств банками з іноземним капіталом тощо.

Однак з настанням кризи 2014-2016 років відбулося зниження обсягів оборотних коштів та строкових коштів підприємств, що, відповідно, знизило рівень концентрації. Унаслідок вже згаданих вище причин відбулася олігополізація депозитного і кредитного ринку фізичних осіб, а концентрація 35 % вкладів фізичних осіб у «Приватбанку» та 16 % вкладів фізичних осіб в «Ощадбанку» призвела до монополізації ринку депозитів, адже зазначені банки є представниками єдиного власника – держави Україна.

Виведення банків з ринку та підвищення бар'єрів входження на ринок через збільшення вимог до мінімального обсягу статутного капіталу тільки посилять у майбутньому тенденції концентрації банківської діяльності в Україні, оскільки для того, щоб розширити кредитний портфель, необхідно збільшити капітал банку з метою дотримання економічних нормативів з кредитних ризиків, що в сьогоденних умовах є досить складним завданням.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок про необхідність перегляду підходів до управління банківською системою України, а саме в напрямку:

- зниження частки державного капіталу в банківській системі шляхом продажу націоналізованих банків вітчизняним та зарубіжним (крім російських або з ними пов'язаних) інвесторам за прозорою процедурою або зниженням частки держави у статутному капіталі державного банку шляхом проведення публічного розміщення акцій (IPO);
- зміни операційної та стратегічної діяльності державних банків у напрямку фінансування корпоративного сектору в межах державних інвестиційних проектів та програм;
- проведення примусової націоналізації банків з державним російським капіталом у межах уведених санкцій з обов'язковим прозорим продажем українським та зарубіжним інвесторам;
- удосконалення банківського нагляду за процедурами продажу, злиття і поглинання банків, що у зв'язку із підвищенням вимог до капіталу є надзвичайно актуальним питанням, адже необхідність докапіталізації банків підвищить значення показників концентрації;
- тимчасового призупинення дії Постанови Правління НБУ від 06.08.2014 р. «Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру» [13] та зниження вимог до мінімального розміру статутного капіталу з 500 млн грн до 250 млн грн з відповідним продовженням графіку докапіталізації з 2020 року до 2025 року. Зниження вимог щодо докапіталізації комерційних банків зумовлено відсутністю належних умов для розвитку бізнесу в Україні (корупція, бюрократія, надмірна зарегульованість, політична та фінансова нестабільність), що не дозволить власникам малих комерційних банків виконати запропоновані НБУ вимоги по капіталу. На сьогодні під загрозою банкрутства, продажу, злиття або перетворення на фінансові компанії перебуває більше тридцяти банків, які не мають змоги виконати вимоги по капіталу. Зменшення кількості банків до 60 одиниць призведе до повної монополізації ключових сегментів ринку у державних банків та банків з іноземним капіталом, що підвищить залежність рівня фінансової безпеки банківської системи від стратегії діяльності вітчизняної влади та її ефективності, а також від

економічної та політичної кон'юнктури іноземних країн. Створення декількох центрів концентрації вітчизняної банківської системи у власності держави, олігархату, російського та іноземного капіталу може призвести до занепаду найбільш динамічної галузі вітчизняної економіки та перетворити її у інструмент досягнення особистісних та політичних цілей власників найбільших банків.

З огляду на вищезазначене перспективами подальших наукових досліджень у цій сфері повинна стати проблематика підвищення конкурентоспроможності банків з приватним українським капіталом та оптимізації діяльності державних банків у напрямку створення стабільної та ефективної банківської системи з належним рівнем фінансової безпеки.

Список літератури

1. Bresnahan, T. F. The Oligopoly Solution Concept is Identified / T. F. Bresnahan // *Economic Letters*. – 1982. – Vol. 10.
2. Panzar, J. C. Testing for 'Monopoly' Equilibrium / J. C. Panzar, J. N. Rosse // *Journal of Industrial Economics*. – 1987. – № 35.
3. Barros F. Portuguese banking sector: a mixed oligopoly? / F. Barros, L. Modesto // *International Journal of Industrial Organization*. – 1999. – № 17.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Ожегов, С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1998. – С. 344
6. Большой экономический словарь / Под ред А. Н. Азрилияна. – 3-е изд. – М.: Институт новой экономики, 1998. – С. 271.
7. Колесник, К. А. Конкурентная структура банковского рынка: обзор ключевых подходов / К. А. Колесник // *Веснік БДУ. Серія 3, Гісторыя. Эканоміка. Права*. – Мінск: БДУ. – 2013. – №1. – С. 43-46.
8. Сбербанк в Украине купил сын владельца "Русснефти" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/companies/3832602-sberbank-v-ukrayne-kupyl-syn-vladeltsa-russneftu>.
9. Кто покупает "Сбербанк" в Украине? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-39421120>.
10. Офіційний сайт корпорації РОСНАФТОГАЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krongs.ru>.
11. Корецька, Н. І. Процес концентрації ринку банківських послуг України: оцінка та стратегії позиціонування / Н. І. Корецька // *Економічний форум*. – 2014. – № 1. – С. 196-204.
12. Дмитриева, Е. Н. Анализ и оценка конкуренции в финансовом секторе: структурный подход / Е. Н. Дмитриева // *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер.: Економіка*. – 2010. – Вип. 14. – С. 370-382.
13. Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру: постанова Правління Національного банку України №464 від 06.08.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0464500-14>.

References

1. Bresnahan, T. F. (1982). The Oligopoly Solution Concept is Identified. *Economic Letters*, 10.
2. Panzar, J. C. & Rosse, J. N. (1987). Testing for 'Monopoly' Equilibrium. *Journal of Industrial Economics*, 35.

-
3. Barros, F., Modesto, L. (1999). Portuguese banking sector: a mixed oligopoly? *International Journal of Industrial Organization*, 17.
 4. Ofitsiynyy sayt Natsional'noho banku Ukrayiny. (n.d.). Retrieved from: <http://www.bank.gov.ua>.
 5. Ozhegov, S. Y. & Shvedova, N. Yu. (1998). *Tolkovyy slovar' russkoho yazyka*. Moscow: Azbukovnyk.
 6. *Bol'shoy ekonomicheskyy slovar'*. (1998). Moscow: Institut novoy ekonomii, 1998.
 7. Kolesnyk, K. A. (2013). Konkurentnaya struktura bankovskoho rynku: obzor klyuchevykh podkhodov. *Vesnik BDU*, 1, 43-46.
 8. *Sberbank v Ukraine kupil syn vladel'tsa "Russnefty"*. (n.d.). Retrieved from: <http://korrespondent.net/business/companies/3832602-sberbank-v-ukrayne-kupyl-syn-vladel'tsa-russnefty>.
 9. *Kto pokupaet "Sberbank" v Ukrayne?* (n.d.). Retrieved from: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-39421120>.
 10. *Ofitsiynyy sayt korporatsiyi ROSNAFTOHAZ*. (n.d.). Retrieved from: <http://krongs.ru>.
 11. Korets'ka, N. I. (2014). Protses kontsentratsiyi rynku bankivs'kykh posluh Ukrayiny: otsinka ta stratehiyi pozytsionuvannya. *Ekonomichnyy forum*, 1, 196-204.
 12. Dmytryeva, E. N. (2010). Analiz i otsenka konkurentsii v finansovom sektore: strukturnyy podkhod. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya"*, 14, 370-382.
 13. *Pro pryvedennya statutnoho kapitalu bankiv u vidpovidnist' do minimal'no vstanovlenoho rozmiru*. (2014). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0464500-14>.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2017 р.